

אכילתו ה"ז גורם ברכה שא"צ, משא"כ דבר זה שהוא רוצה לאכול מאכל זה תחלה, אין אנחנו יכולים להכריחו לאכול מין אחר קודם זה, כדי שיפטור גם את זה בברכה.

המשנ"ב מכריע שגם כשעומד לאכול ומברך על דבר שיצא בו בסעודה פעמים שהוא ברכה שאינה צריכה

4. משנה ברורה סימן רטו ס"ק יח

עוד כתבו הפוסקים דאפילו אם עכשיו לא היה הברכה לבטלה ג"כ היא לפעמים בכלל ברכה שאינה צריכה כגון אם שלחנו ערוך לפניו ודעתו לילך וליטול ידיו ולאכול ולוקח קודם הנטילה ומברך על דברים שדעתו לאכלם בתוך הסעודה ג"ז אסור דגורם ברכה שאינה צריכה.

וכן דעת פוסקי ספרד למעשה שדנו בטעימה קודם סעודה רק לעניין מאה ברכות בשבת כמובא להלן ולא התירו בימי החול

גדר הסמיכות שאוסרת באכילה

בשם הרב אלישיב הובא ששינוי מקום או שיהוי זמן מנתקים את הקשר לסעודה שבתא

5. ספר 'וואת הברכה' עמוד 85

ולענין זמן השהיה להחשב כשתי סעודות נפרדות ולחייבו בברכה אחרונה הדבר אינו מוגדר כלל בפוסקים ותלוי בזמן השהיה במקום הסעודה ובכוונת המסובים למשל אם אכל עוגה במקום אחד והולך לסעודה במקום אחר נראה שאפילו בשהיה מועטת מברך שוב במקום החדש שהרי נראה כסעודה חדשה כך הורה אחד מגדולי הדור (הרב אלישיב).

ולכן כשאוכלים בבר של חתונה שלא נמצא באולם האירועים מותר לאכול ממנו קודם סעודה.

לעומת זאת אם סועד באותו מקום שאכל... אם מלכתחילה עשה הפסק של כרבע שעה עד חצי שעה עד לסעודה הרי זה נחשב כסעודה אחרת ומברך ברכה אחרונה (אחד מגדולי הדור) וכן ראוי לעשות לכתחילה כאשר מקדשים ואוכלים עוגות לפני סעודת שבת תחילה לברך ברכה אחרונה ואח"כ יפסיקו פרק זמן עד לסעודה (אחד מגדולי הדור)

כעין זה כתב בחזו"ע (פסח 'קדש' לו) לברך על הביצה לאחר הקידוש ברכה ראשונה ואחרונה ולא חשש לברכה שאינה צריכה בגלל הזמן שעובר עד האכילה.

ובשם הגרשז"א (שערי הברכה ז' הע' ח) הובא שאינו תלוי בזמן אלא במציאות שעוסק בהכנת השולחן לסעודה או לא.

טעימה קודם נטילת ידיים

חשש ברכה שאינה צריכה

השו"ע מתייחס בחומרא לדין ברכה שאינה צריכה ולכן צריך להזהר בה (ונחלקו האחרונים בשיטתו אם איסורה מהתורה או מדרבנן)

1. שולחן ערוך סימן רטו סעיף ד

כל המברך ברכה שאינה צריכה, הר"ז נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן.

דעת ערוה"ש להקל בעניין זה אמנם הפוסקים לא הכריעו כמותו

2. ערוך השולחן אורח חיים סימן ריא סעיף יב

מעשים בכל יום בקידוש שבתות וי"ט שאוכלים הרבה מיני מתיקה קודם נט"י ומה שייך בזה דין קדימה כיון ששני עניינים הם ומשנה מפורשת היא בירך על הפרפרת לא פטר את הפת [מ"ב]. הרי שאכל הפרפרת קודם הפת והיינו קודם נט"י [וכל דברי המג"א בסק"ט לא נתבררו לי כלל ודבר הרגיל הוא גם בחול שקודם נט"י טועמין מן התבשילין ומברכים עליהם ומה שייך בזה ברכה שא"צ הלא רצונו לאכול קודם נט"י וכן מנהג העולם בפשיטות]:

כעין זה משמע ברב פעלים שהתיר לברך שהכל עם פרי ספק ואחריהם לברך על פירות ודאי והסביר שכיון שבזמן הברכה היא היתה נצרכת לא נהפכת לאינה צריכה בברכה שלאחריה. אמנם במקומות אחרים לא משמע כך בדעתו.

3. שו"ת רב פעלים חלק ב - אורח חיים סימן כז

ודע דאם יש לפניו פרי שברכתו עץ בודאי, ועוד פרי שברכתו אדמה בודאי, ועוד פרי שיש בו מחלוקת שיש אומרים ברכתו אדמה, וי"א ברכתו עץ, שדינו הוא לברך עליו שהכל (לדעת הבא"ח וכן דעת האול"צ מו מב. אמנם השו"ע ר"ו א כתב יוצא באדמה וכן במשנ"ב שם א. ביבי"א ח כו. כה"ר ר. ב. ותלוי בגרסאות ברמב"ם), הנה אם יברך על עץ ודאי ועל אדמה ודאי ויכוין בשניהם שלא לפטור את הספק, לא אריך למעבד הכי גם לסברת פרי מגדים, כיון דהספק נפטר ממה נפשך איך יכוין בשניהם שלא לפטור כדי שיברך עליו שהכל שהיא ברכת הספק, דודאי לכ"ע הו"ל גורם ברכה שא"צ = שאינה צריכה.

אך מה שיש להסתפק הוא אם זה ירצה להקדים לאכול תחלה זה הפרי של הספק כדי לברך עליו שהכל, ואח"כ יאכל עץ הודאי, ואדמה הודאי, ויברך עליהם ברכתם, מאי אי אמרינן ליה לא תקדים לאכול פרי הספק תחלה, אלא תאכל הודאין תחלה כדי שיהיה פרי הספק נפטר ממ"נ, או"ד כיון שהוא רוצה לאכול את הספק תחלה אין אנחנו מכריחים אותו לשנות רצונו באכילתו, אלא יאכל מה שלבו חפץ, ויעשה כהלכה, אף על פי שבזה גורם ברכה על פרי הספק, אין בזה חשש ברכה שא"צ.

ואחר הישוב נ"ל בס"ד לומר כל בהא/כהא/ לא חשיב ברכה שאינה צריכה, מפני שבעת שבירך על הפרי של הספק עדיין לא אכל מן הודאין, ואם ירצה שלא לאכול מהם עתה כלל הרשות בידו, ועל כן אין אנחנו יכולים להכריחו לאכול מהם תחלה, כדי לפטור זה הפרי, ובעת שבירך על פרי הספק היתה הברכה צריכה וצריכה, ואחר שאכל ובירך על הודאין אין אומרים נעשית ברכה שא"צ למפרע, דאין דנים דין ברכה שא"צ על הברכה, אלא על שעת הברכה, וכיון דברכה זו שבירך על פרי הספק לא היתה אינה צריכה בשעה שבירך לא אמרינן למפרע זו היתה ברכה שא"צ. ומה שאמרו דין ברכה שאינה צריכה, היינו בהיכא שיש לפניו ב' מיני עץ והוא מברך על א' ומכוין שלא לפטור הב', כדי שיברך עליו פעם שנית, הרי זו ודאי חשיב גורם ברכה שא"צ, וכן אם הוא אוכל ופוסק באמצע אכילתו, ומברך ברכה אחרונה כדי לחזור ולברך תחילה וסוף על סיום

לצאת מספק ברכה

הרמב"ם כותב שלהשלים ברכות בשבת יברך ברכה ראשונה יאכל יברל אחרונה ושוב יאכל

השו"ע מביא מחלוקת הפוסקים בדיון ברכה על המים בסעודה ומציע לצאת מספק על ידי ברכה על המים קודם הסעודה.

6. שולחן ערוך אורח חיים סימן קעז סעיף ז

אם אין לו יין ושותה מים או שאר משקה, אין לברך עליהם דחשיבי כבאים מחמת הסעודה... וי"א לברך על המים שבסעודה, ויש מחמירין עוד לברך עליהם בכל פעם, דסתמא נמלך הוא בכל פעם; והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו, ויברך על דעת לשותות בתוך סעודתו.

וכן בסימן קעז לענין הבדלה וסעודה רביעית

7. שולחן ערוך אורח חיים סימן קעז סעיף ד

אם קבע לשותות לפני המזון, א"צ לברך על יין שבתוך המזון, דיון שלפני המזון פוטרו; וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון; וכן המבדיל על השלחן, פוטר היין שבתוך המזון. וי"א (ששדווקא קידוש שקשור לסעודה היין שלו פוטר אבל הבדלה לא ממש קשורה לסעודה רביעית ולכן) שאין ברכת יין הבדלה פוטר, אלא א"כ נטל ידיו קודם הבדלה, הילכך המבדיל קודם נטילה יכוין שלא להוציא יין (וע"ל סי' רצ"ט סעיף ז) שבתוך הסעודה.

ובדיעבד שלא כוון כך, פוטר יין שבתוך הסעודה, דספק ברכות דרבנן להקל.

וכן כתב באו"צ ככלל בכל ענייני הברכות

8. שו"ת אור לציון חלק ב - הערות פרק יב - הערה ז

כל שעושה כן לצאת מן הספק לא חיישינו לברכה שאינה צריכה, וכאן הרי עושה כדי לצאת מספק חיוב ברכה אחרונה, ואין צריך לחוש לספק ברכה שאינה צריכה.

- יסוד זה כתב האו"צ בדיון של אדם שאכל מדברים הקובעים ברכה במקומם ויצא מביתו וחזר להמשיך לאכול. והגרע"ז פסק שלכתחילה לא יברך אך אם חזר ומברך יש לו על מה לסמוך. (הליכות עולם ב בהעלותך) וצ"ע בדעתו ביסוד זה.

וכן נראה במשנ"ב דן בעניין המנהג לאכול מזונות קודם הסעודה ולא חשש בזה לברכה אחרונה, ונראה מצד שדין מזונות בתוך הסעודה הוא בספק

9. משנה ברורה סימן קעז ס"ק ב

ועיין בבה"ל שבארנו לענין מה שאנו אוכלין אחר קידוש בשחרית לעק"ך וקיכלי"ך וכדומה נכון יותר שאף לדעה ראשונה לא יברך עליהם ברכה אחרונה קודם הסעודה אלא יפטרנו בבהמ"ז וכ"ש אם אוכל המין כיסנין גם בתוך הסעודה ובברכת במ"מ שמברך קודם הסעודה פוטר גם אותם לכו"ע נפטרין הכל בבהמ"ז מפני דכל זה שייך לסעודה

יכול לברך מזונות קודם הסעודה לצאת מספק ברכה בתוך הסעודה

ברכה הצריכה להשלמת מאה ברכות

בגמרא מסופר על רב אויא שהיה מרבי באכילה בשבתות כדי להשלים מרה ברכות

10. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מג עמוד ב

תנאי, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי בשמים ומגלי מיני מגדים.

11. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ז הלכה יד - טז

חייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה... בשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות, וכן אם לא נתחייב בשאר הימים בכל הברכות האלו כגון שלא ישן כל הלילה ולא התיר חגורו ולא נכנס לבית הכסא וכיוצא באלו צריך להשלים מאה ברכות מן הפירות.

כיצד? אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום.

הלח"מ מעמיד את הרמב"ם בנמלח לאכול

12. לחם משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ז הלכה טו

וזה נראה דאסור משום דאסור לגרום בברכות, אלא נראה דרבינו ודאי לא קאמר אלא שאם אכל ירק ולא היה בדעתו לאכול יותר בעת ההיא כשיעבור אותו העת צריך שיחזור ויאכל מאותו פרי כדי להשלים והשתא לא הוי גורם בברכות שכשאל בתחלה וברך לבסוף לא היה בדעתו לאכול יותר:

מרכבת המשנה מסביר שמדובר בירק ופרי (אמנם עדיין קשה כיון שלשיטתו עדיין יש ברכה שאינה צריכה בברכה אחרונה)

13. מרכבת המשנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ז הלכה טז

עיין לח"מ שנדחק בחנם. דפי' מפרי זה מפרי פלוני דמשו"ה שינה מירק לפרי.

האחרונים מתקשים בהעמדה זו שכן לשון הרמב"ם שיעשה לכתחילה

14. נחל איתן הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ז הלכה טז ס"ב

אברהם משכיל האיתן בעל הגהות 'יד אברהם' על השו"ע לפני כ- 200 שנה)

כתב הלח"מ... ואינו מחזור דהרי רבינו כאן בא לומר איך לעשות כדי להשלים המאה ברכות לכתחילה ולפי' הלח"מ וס' הנזכר הא לא משכחת לה השלמה לכתחילה. ועוד דכתב רבינו בסוף הלכות ברכות לעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכה הצריכה. ומשמע דירבה לכתחילה בברכה הצריכה וא"כ ה"נ ירבה כדי להשלים חיוב מאה ברכות דאין לך צורך גדול מזה.

ועיין בס' צל"ח פ"ו דברכות שהוכיח כן מהירושלמי וזהו דעת רבינו.

המג"א מביא מחלוקת לגבי ריבוי ברכות בשבת

15. מגן אברהם סימן רטו ס"ק ו

וכ' של"ה' דבשבת אם הביאו לו פירות תוך הסעודה יכול להניחם עד אחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה דבשבת מותר לגרום ברכה כדי להשלים ק' ברכות...

ור"מ גלאנטי' בתשובה סי' ל"ח כת' דבשבת יכול לצוות לבני ביתו שלא להביא כל הפירות לפניו בבת אחת עכ"ל וה"ה דיכול לצוות להביאם אחר הסעודה ומיהו אף בחול אם אין חפץ לאכול אלא מעט מעט או שחפץ לאכול אחר הסעודה רשאי אלא דבשבת ראוי לעשות כן משום הברכה.

ובכנסת הגדולה' כ' בשם ס' הזכרונות דאפי' מצוה שלא יביאם לפניו אסור להרבות בברכות ועיין בספר שתי ידות דף ק"ב ע"ב.

סיכום להלכה – ברכה קודם סעודה

איסור ברכה שאינה צריכה – אסור לברך ברכה שאינה צריכה ובכלל זה לאכול קודם הסעודה מדברים שיפסדו בברכה כשיברך על הפת (משנ"ב רטו יח).

תנאים לאיסור – האיסור לאכול הוא דווקא כהשולחן לפניו ויכול לאכול (משנ"ב שם) בסמיכות זמן אבל אם אוכל במקום אחר או שאוכל בריחוק זמן של רבע שעה עד חצי שעה אינו נחשב ברכה שאינה צריכה ויכול לברך (וזאת הברה עמ' 85 בשם הגריש"א).

יוצי דופן להיתר ברכה ראשונה – במספר מקרים התירו ברכה ראשונה קודם סעודה, אמנם גם בהם יש לדון בדין חיוב ברכה אחרונה ולכן הנידון כאן הוא רק בטעימה.

כשרוצה לצאת מספק ברכה – אם קיים ספק האם צריך לברך על דבר מסויים בתוך הסעודה ורוצה לברך עליו קודם הסעודה לצאת מספק אינו נחשב ברכה שאינה צריכה כיון שהיא צריכה לצאת מספק (אול"צ ב יב ז). ולכן יכול לברך על מים קודם הסעודה, למרות שבתוך הסעודה מספק לא יברך עליהם (שו"ע קעד ז) וכן יכול לכוין בברכה על יין ההבדלה שאינו רוצה להוציא את היין שבתוך הסעודה למרות שאם לא כיוון כך מספק לא יברך עליו (שו"ע קעד ד) וכן לברך מזונות קודם הסעודה כיון שנחלקו הפוסקים אם יברך עליה בסעודה.

כשצריך להשלים מאה ברכות – מותר להוסיף ברכות בשבת כגון שאוכל קודם נטילה בשביל להשלים למאה ברכות (מאמ"ר כה ד. אול"צ א יז. ילקו"י קעד ו) וכן לדחות אכילת פירות בסעודה בכדי להתחייב עליהם שוב בברכה ראשונה ואחרונה לאחר ברכת המזון (של"ה הוב"ד במג"א רטו ו) ויש מתירים אף לברך על פרי ולכוין שלא להוציא פרי אחר שלפניו ולברך ברכה אחרונה ושוב לברך ברכה ראשונה זהה על פרי אחר שלפניו (אול"צ ומאמ"ר שם) ויש אוסרים להוסיף בברכות כדי להשלים מאה ברכות (מג"א שם).

אכילה להגדלת התיאבון – כשרוצה לאכול קודם הסעודה מאכלים שמושכין את הלב תלאות המאכל כגון דברים המתובלים היטב, מותר לברך עליהם קודם סעודה ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה (משנ"ב קעו ב).

הבא"ח כותב שבשבת יכול להקדים הבשמים שמסופק בברכתם ולא להוציא אותם בברכת שאר בשמים משא"כ ביום חול

16. בן איש חי שנה ראשונה פרשת ואתחנן סעיף י

אם יש לפניו מין עץ ודאי ומין עשבי ודאי, ויש עוד ג"כ מין אחר שהוא ספק עצי ספק עשבי, אם הוא בחול יברך על הודאין ויכוין לפטור את מין שהוא ספק, ואם בשבת יברך על מין הספק ברכת מיני תחילת הכל ואח"כ יברך עצי על עץ דודאי, ויברך עשבי על עשב הודאי.

הרב אליהו כתב שמותר לכתחילה בשבת לברך אפילו על פירות שברכתם שווה בשביל מאה ברכות

17. מאמר מרדכי שבת פרק כה אות ד

ד – יש אומרים שאסור לברך שוב ושוב על פירות שברכתם שווה, אפילו אם כוונת המברך להשלים ל"מאה ברכות", משום שהדבר נחשב כברכה שאינה צריכה. ויש אומרים שמכיון שמברך בכוונה להשלים ל"מאה ברכות", הדבר נחשב ברכה הצריכה, וכך אנו פוסקים להלכה.

וכ"כ אור לציון א יז. לענין אכילת פירות שברכתם שווה.

ובילקוט יוסף (קעו, ו ע"פ יחזקאל דעת ר כו) הסכים למנהג לאכול דגים קודם הסעודה בשבת שיש להם על מה לסמוך.

אכילה להגדלת התיאבון

המשנה מדברת על מציאות שברך על הפרפרת לפני הסעודה

18. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מב עמוד א

משנה. ברך על היין שלפני המזון – פטר את היין שלאחר המזון, ברך על הפרפרת שלפני המזון – פטר את הפרפרת שלאחר המזון,

ברש"י מוסבר שזו לא היתה מציאות אקראית או בדיעבד אלא כך היה המנהג

19. רש"י מסכת ברכות דף מב עמוד א

משנה. ברך על היין כו' – נוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין לשתות, כדנתיא לקמן (ברכות/ דף מ"ג א') כיצד סדר הסבה כו', ומביאין לפנייהם פרפראות להמשיך אכילה, כגון פרגיות ודגים, ואחר כך מביאין השלחן, ולאחר גמר סעודה יושבים ושותים ואוכלים, ומה הן אוכלים – פרפראות, כגון כיסני דמעלו ללבא, ולחמניות, והוא יין ופרפרת שלאחר המזון, ושניהם קודם ברכת המזון.

המשנ"ב לומד ממשנה זו שמותר לברך ולאכול קודם הסעודה דברים שמעוררים את התיאבון לסעודה

20. משנה ברורה סימן קעו ס"ק ב

וי"א (ערוה"ש לעיל) דאם אוהב יותר לאכול קודם הסעודה מלאכלן בתוך הסעודה אין בזה משום גרם ברכה שאינה צריכה. ואם הם דברים המושכין הלב לתאות המאכל בודאי יש לסמוך להקל לאכלן קודם הסעודה: